

ارزیابی تأثیر توریسم تاریخی - فرهنگی بر توسعه پایدار شهر کرمان

براتعلی خاکپور - دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه فردوسی مشهد
محسن کمانداری* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری مشهد
فهیمه شفیعی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۱۷

وصول: ۱۳۹۳/۷/۱۸

چکیده

صنعت گردشگری به عنوان زمینه و گستره مؤثری در توسعه اقتصادی، اجتماعی مناطق شهری مطرح است شهرها از ابتدا تا کنون از جذاب‌ترین فضاها برای گردشگران بوده‌اند و به عنوان نماد اصلی درجه‌ای از تکامل اجتماعی انسان‌ها دربر دارنده مراکز مهم اقتصادی، علمی، تفریحی، پزشکی و... بوده و افزون بر این، از جاذبه‌های طبیعی و میراث تاریخی فرهنگی نیز بهره‌مند بوده‌اند. همین امر، باعث جذب گردشگران به شهرها شده است اگر ورود گردشگران به شهرها با برنامه‌ریزی و مدیریت همراه نباشد علاوه بر اینکه باعث توسعه و پیشرفت شهر نمی‌شود بلکه خسارات زیادی برای این مناطق به وجود می‌آورند. به طوری که برای دست‌یابی به اهداف توسعه پایدار گردشگری با توجه به ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی آن، نگرش و تحلیل سیستمی و همه‌جانبه‌ای ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به اهمیت این موضوع، شهر کرمان، یکی از مراکز تاریخی فرهنگی کشور، سالانه پذیرای تعداد کثیری از گردشگران داخلی و خارجی است. هدف پژوهش حاضر، ارزیابی تأثیرات توریسم تاریخی و فرهنگی بر توسعه پایدار شهر کرمان است. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است که داده‌های مورد نظر از طریق مطالعه میدانی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری و در روش پیمایشی از ابزار پرسشنامه استفاده شد. حجم نمونه ۳۸۴ نفر با استفاده از فرمول کوکران تعیین و شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای و پرسشنامه به صورت تصادفی توزیع شده است. سپس داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش که در قالب آزمون‌های تی (تک‌نمونه‌ای) و همبستگی اسپیرمن انجام گرفت حاکی از آن است که گردشگری تاریخی - فرهنگی در افزایش درآمد در شهر کرمان تأثیر مثبت داشته، از مهم‌ترین اثرات آن، می‌توان به افزایش درآمد شهروندان، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و رونق کسب و کار محلی اشاره کرد. همچنین در بررسی اثرات گردشگری در توسعه پایدار در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) مشخص شد که شاخص اقتصادی با ضریب ۰/۷۶۳ بیشترین تأثیر و شاخص زیست‌محیطی با ضریب ۰/۴۸۷ کمترین اثر را بر توسعه پایدار در شهر کرمان داشته است.

واژگان کلیدی: توریسم شهری، توریسم تاریخی - فرهنگی، توسعه پایدار، شهر کرمان.

مقدمه

در عصر حاضر، گردشگری را می‌توان «صنعت سفید» نام نهاد زیرا برخلاف اغلب صنایع تولیدی بدون آلوده‌سازی محیط‌زیست انسانی، زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌هاست و در دنیای امروز به یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی تبدیل شده است (بحرینی و جهانی‌مقدم، ۱۳۸۳: ۳۴) و بخش عمده اقتصاد جهانی را تشکیل می‌دهد. گردشگری اثرات متفاوتی در ارتباط با مناطق به جای می‌گذارد. مهم‌ترین ابعاد و اثرات توسعه گردشگری را می‌توان در سه میدان زیست‌محیطی اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن جست. در حال حاضر، وظایف برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه گردشگری در کشور در سطح‌های گوناگون محلی، ملی و فراملی بر عهده نهادهای مختلفی است که هر یک دارای ساختاربخشی‌اند و از این نظر اقدامات آن فاقد هماهنگی و همکاری لازم است. با توجه به نبود یک رویکرد جامع و مدیریت یکپارچه در سیاست‌های کلان توسعه گردشگری در کشور می‌توان گفت هنوز جایگاه گردشگری شهری در نظام برنامه‌ریزی توسعه و عمران به درستی تعریف و تبیین نشده است. با توجه به سه پیامد اجتماعی، فرهنگی اقتصادی و زیست‌محیطی در امر گردشگری می‌توان از راه گردشگری شهری، هویت قومی و بومی را معرفی و هنرهای سنتی و بومی و نیز ادبیات عمومی را تقویت کرد. ایجاد اشتغال و معرفی مشاغل جدید از دستاوردهای مهم پرداختن به امر گردشگری است افزایش اشتغال سبب کاهش نابرابری‌های اجتماعی می‌شود و تعادل اقتصادی را فراهم می‌سازد. در حوزه زیست‌محیطی نیز با افزایش گردشگری، می‌توان بهسازی شرایط زیست‌محیطی، تقویت نهادهای مربوط به این حوزه، جلب مشارکت‌های عمومی را که موجب حفظ اراضی کشاورزی و اراضی تحت حفاظت است را فراهم کرد (ابراهیمی اکبرزاده، ۱۳۸۶). گردشگری موجب جلب مسافران به کلانشهرها می‌شود و این به نوبه خود به معنای درآمد و سود برای سازمان‌هایی است که گردشگران در آن پول خرج می‌نمایند. از طرفی، در کلانشهرها امکانات لازم برای گردشگران به گونه‌ای خاص فراهم است. ضمناً درآمد حاصله از گردشگری به نوبه خود باعث ایجاد درآمد بیشتر، گردش پول و نهایتاً رونق اقتصادی شهری در کلانشهر می‌گردد (الوانی و دهدشتی، ۱۳۷۳: ۱۸۸). در واقع، گردشگری، بنیانی مستحکم در پویایی اقتصاد شهری در کلانشهرها را شکل داده و در ارتباط مستقیم با شاخص گردشگری‌پذیری در فضاهای کلانشهری قرار می‌گیرد (روسو و بورگ^۱، ۲۰۰۲: ۶۳۱). امروزه شهرها یکی از پربیننده‌ترین مقاصد گردشگری جهان هستند که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگر هستند. مناطق شهری از مهم‌ترین مقاصد گردشگری به حساب می‌آیند زیرا آنها جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیاری را در خود جای داده‌اند (تیموتی و جنوفر^۲، ۱۹۹۵: ۶). جهانگردی شهری امروزه به صورت یک فعالیت مهم درآمدی است که جریان کارها، اقدام‌های اجتماعی و تغییرات فضایی چشمگیری را به‌ویژه در کشورهای اروپایی شکل می‌دهد (کازس و پوتیه، ۱۳۸۲: ۱۰). با توجه به اینکه توسعه پایدار به عنوان جریانی متداوم در تغییرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی برای افزایش و ترقی رفاه و خوشبختی طولانی‌مدت کل اجتماع تعریف می‌شود و پویایی چند بعدی است که به گونه‌ای پایدار در صدد وحدت اهداف اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی است. به دلیل اثرات چشمگیری که فعالیت‌های گردشگری در اقتصاد مناطق پذیرنده گردشگران (شهرها) بر جای می‌گذارد، توجه فراوانی به این زمینه از فعالیت معطوف می‌گردد بهبود و ارتقای کیفیت زندگی در یک شهر، شامل مؤلفه‌های اکولوژیکی، فرهنگی، سیاسی، مؤسساتی، اجتماعی و

1- Russo & Borg

2- Timoty & Geoffre

اقتصادی، بدون اینکه باری بر دوش نسل‌های آینده گذاشته شود. گسترش گردشگری بنا به اهمیت پیچیده و چند بعدی خود با اثرات گوناگون مثبت و منفی و نتایج متعارض همراه است؛ بنابراین، به مطالعه و ارزیابی همه‌جانبه نیاز دارد. مهم‌ترین ابعاد و اثرات توسعه گردشگری را می‌توان در سه میدان زیست‌محیطی اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن جست. به طوری که باید این اثرات در جهت توسعه پایدار شهری حرکت کند. در غیر این صورت، این فعالیت نه تنها باعث توسعه و رونق شهر نمی‌شود بلکه آثار زیان‌بار در زمینه اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی برای شهر و به تبع آن برای شهروندان ایجاد می‌کند. با توجه به اهمیت این موضوع، شهر کرمان، یکی از مراکز تاریخی فرهنگی کشور، سالانه پذیرای تعداد کثیری از گردشگران داخلی و خارجی است. هدف پژوهش حاضر، پاسخگویی به این پرسش‌ها است: ۱- آیا گردشگری تاریخی تأثیری در بهبود وضعیت اقتصادی در شهر کرمان داشته است؟ ۲- بررسی ارتباط اثرات گردشگری تاریخی - فرهنگی در ابعاد توسعه پایدار شهر کرمان است.

به دلیل اهمیت روزافزون گردشگری، به‌ویژه در زندگی شهری امروز، تحقیقاتی انجام شده است که به پیشینه مختصری از آن اشاره شده است. قهرمانی مطلق (۱۳۷۵)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «اثرات جغرافیایی جهانگردی در شهرستان همدان»، به معرفی توان‌های بالقوه و بالفعل جهانگردی در شهرستان همدان به عنوان یک ناحیه مستعد جهانگردپذیر، شناساندن جهانگردی به عنوان یک فعالیت چند بعدی با اثرات مهم بر اقتصاد و وضعیت اجتماعی و فرهنگی شهرستان، مشخص کردن چالش‌ها و تنگناها و حتی منفی‌نگری‌های موجود در رابطه با جهانگرد و جهانگردی و ارائه راهبردهایی در این زمینه، به نحوی که راه‌گشای ادامه فعالیت در این زمینه باشد، توجه به اهمیت منابع و امکانات جهانگردی منطقه و لزوم ارتقاء بالفعل منابع اعم از طبیعی و انسانی و سعی در حفظ و نگهداری آنها و تأکید بر لزوم خارج شدن کشور از اقتصاد تک‌محصولی پرداخته است. هدائی (۱۳۷۷)، در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی جاذبه‌های گردشگری شهرستان کرمانشاه»، به بررسی جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری پرداخته و نقش این پیامدها را در توسعه منطقه، مورد بررسی قرار داده است.

ولی‌زاده (۱۳۸۵)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «چالش‌های فراروی صنعت توریسم در ایران با تأکید بر کلانشهر تبریز»، به بررسی و شناسایی توان‌های بالقوه گردشگری، شناخت نقش توریسم در برقراری تعادل ناحیه‌ای، قابلیت‌ها و امکانات و زیرساخت‌های گردشگری کلانشهر تبریز، آشنایی با ویژگی‌های صنعت توریسم در ایران و شناسایی و ارزیابی چالش‌ها و محدودیت‌هایی که در زمینه صنعت توریسم در ایران و به‌ویژه در کلانشهر تبریز وجود دارد، پرداخته است.

علی‌پور (۱۳۸۹)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «قابلیت‌های توسعه توریسم در شهرستان ورزقان»، برای بررسی سنجش قابلیت‌های توسعه توریسم در این شهرستان، سه منطقه توریستی با نام‌های چیچکلو، هفت چشمه و آبشار گل‌آخور را مورد مطالعه قرار داده و در همین راستا، به بررسی نقش مشکلات ارتباطی در عدم توسعه صنعت توریسم و نقش پتانسیل‌های اجتماعی (نیروی کار، وضعیت سواد و سرمایه)، طبیعی در جذب گردشگر و نقش و تأثیر مدیریت توریسم در توسعه گردشگری، در شهرستان ورزقان پرداخته است.

حمدی و همکاران (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر توریسم تاریخی در توسعه شهر همدان به بررسی تأثیرات این نوع توریسم پرداخته است و به این نتایج رسیده که توریسم تاریخی - فرهنگی مؤثرترین

توریسم در جذب گردشگران به شهر همدان عمل می‌کند ولی در توسعه زیرساخت‌های گردشگری شهری در همدان مؤثر عمل نکرده است، اما در مورفولوژی شهر همدان و توسعه فیزیکی آن مؤثر بوده است. در تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی شهری همدان و نیز در تحولات محیط طبیعی همدان مؤثر بوده است.

ابو الحاجی، در مقاله‌ای تحت عنوان «اردن: گردشگری و تعارض با جوامع محلی» بیان می‌کند که تعارض اجتناب‌ناپذیر اجتماعی و فرهنگی میان صنعت گردشگری و ساکنان جوامع محلی در شهرهای تاریخی اردن از چالش‌های فراروی روند توسعه صنعت گردشگری در این کشور بوده و بررسی سطح ارتباط بین دولت، مردم و بازدیدکنندگان خارجی از جاذبه‌های گردشگری در شرایط مختلف ضروری است (ابو الحاجی، ۲۰۱۰).

صنعت گردشگری، آمیزه‌ای از فعالیت‌های مختلف است که به صورت زنجیره‌ای در جهت خدمت‌رسانی به گردشگران انجام می‌گیرد؛ بنابراین گردشگری شامل تمامی پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات جهانگردی، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرایند جذب و پذیرایی از گردشگران است. گردشگری در یک نگرش پساساختاری بر بنیانی از کنش‌پذیری سیستمی که در فضای پسامدرن به فرآیند مبادلاتی محصول گردشگری و گردشگر منتهی می‌شود، پیرامون اجزاء کارکردی خود تأثیرات بسیاری را بر جای می‌نهد (کدیور و سقایی، ۱۳۸۶). مناطق شهری از مهم‌ترین مقاصد گردشگری به حساب می‌آیند زیرا آنها جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیاری را در خود جای داده‌اند (تیموئی و جئوفر، ۱۹۹۵: ۶). توریسم در قالب الگوهای خاص فضایی به وجود می‌آید و یکی از بزرگترین این الگوها، گردشگری شهری است که دسته‌ای از فعالیت‌های اقتصادی با نتایج مهم اجتماعی، اقتصادی و محیطی در شهرهای ویژه است (شاپرا، ۲۰۰۱: ۴۳). گردشگری شهری عبارت است از مسافرت به شهر با انگیزه‌های مختلف بر پایه جاذبه‌های گوناگون، امکانات و تسهیلات شهری که در شخص ایجاد جذابیت و انگیزه می‌نماید. شهر برای همه سنین جاذب است. مردم علاقه دارند برخی از تعطیلات خود را در شهر به سر برند. امروزه گردشگری شهری به صورت مسئله و فعالیت مهم درآمده است که سبب تغییرات فضایی گسترده در شهرهای بزرگ شده است (موحد، ۱۳۸۶: ۳۳).

گردشگری تاریخی (میراث) و شهرهای تاریخی: حدود سال ۱۹۷۲ چیزی که هویسون آن را صنعت میراث می‌نامد، ناگهان در بریتانیا به تجارت بزرگی تبدیل می‌شود. موزه‌ها، خانه‌های بیلاقی، مناظر نوسازی‌شده شهری که بازتاب اشکال گذشته است و زیرساخت‌های شهری در گذشته را نشان می‌داد تبدیل به جزئی از تولیدات بریتانیا می‌شود تا جایی که انگلیس به سرعت از تولیدات کالا به تولیدات میراث به عنوان صنعت اصلی تبدیل می‌گردد. میراث، مهم‌ترین بخش صنعت گردشگری (لاو، ۱۹۹۲: ۶۱۵). به عنوان منابعی پویا و چند کارکردی (اشورس و لارکهام، ۱۹۹۴: ۲۴) و تبلوری از تمدن و فرهنگ تاریخی ملت‌ها (هال، ۱۹۹۸: ۱۸۰) که مؤلفه‌های گوناگون فرهنگی، تاریخی و اخلاقی دارد (آرتور و منسا، ۲۰۰۶)، برای گردشگران گوناگون به ارث گذاشته شده است (چانگ، ۱۹۹۷: ۴۶)، شکل ۱، رابطه بین گردشگری، شهرها و میراث را نشان می‌دهد.

1- Abu Al Haija

2- shapira

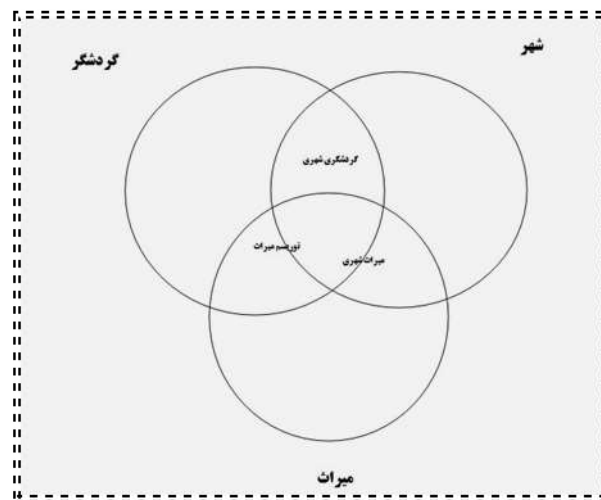
3- Law

4- Ashworth & Larkham

5- hall

6- Arthur & Mensah

7- Chang

شکل ۱. گردشگری، شهرها و میراث

گردشگری فرهنگی، به عنوان یکی از انواع گردشگری بخش مهمی از تقاضای جهانی گردشگران را تشکیل می‌دهد. طبق آمار سازمان جهانی گردشگری ۳۷ درصد گردشگری بین‌المللی با انگیزه فرهنگی انجام می‌شود و این تقاضا در حال افزایش است. گردشگری تاریخی نوعی گردشگری فرهنگی است که گردشگری میراث هم نامیده می‌شود این نوع گردشگری، به بازدید از موزه‌ها، مکان‌ها و ابنیه تاریخی می‌پردازد و امروزه بخش عمده‌ای از گردشگری را به خود اختصاص داده است. ایران به دلیل دارا بودن هزاران اثر تاریخی، در این زمینه می‌تواند موفق باشد در بُعد تاریخی، برآوردها نشان می‌دهد نزدیک به یک میلیون اثر تاریخی در کشور وجود دارد که متأسفانه از میان آنها تنها ۴۵۰۰ اثر به ثبت رسیده است و این امر نشان می‌دهد که در گوشه‌گوشه کشور، آثار تاریخی قابل دیدن وجود دارد (نصیری‌زاده و توتونچی، ۱۳۸۲).

بیتر حال مفهوم اصلی توسعه پایدار شهری را این‌چنین تعریف کرده است: شکلی از توسعه امروزی که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند. از نظر کالبدی، توسعه پایدار شهری به معنی تغییراتی است که در کاربری زمین و سطوح تراکم به عمل می‌آید تا ضمن رفع نیازهای ساکنان شهر در زمینه مسکن، حمل‌ونقل، اوقات فراغت و غذا، در طول زمان شهر را از نظر زیست‌محیطی قابل سکونت و زندگی (هوای پاک، آب آشامیدنی سالم، اراضی و آب‌های سطحی و زیرسطحی بدون آلودگی و...) از نظر اقتصادی بادوام (اقتصاد شهری با تغییرات فنی و صنعتی، جهت حفظ مشاغل پایه‌ای و تأمین مسکن مناسب و در استطاعت ساکنانش با یک بار مالیاتی سرانه عادلانه، هماهنگ باشد)؛ و از نظر اجتماعی همبسته (الگوهای کاربری اراضی همبستگی اجتماعی و احساس تعهد شهروندان به میراث‌های شهر را ارتقا دهد) نگه دارد. توسعه پایدار شهری دارای ابعاد گسترده و پیچیده است. تکیه بر یک عامل منفرد شکل‌دهی به آن اقدامی سنجیده و آگاهانه محسوب نمی‌گردد. بهترین عامل‌هایی که باید در تکوین این پدیده شهرسازی مورد توجه قرار گیرد عبارتند از: عوامل اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و کالبدی این ابعاد دارای ساختاری مشخص و نظامی سلسله‌مراتبی هستند؛ بنابراین توسعه پایدار تنها مبتنی بر سیاست زیست‌محیطی نیست و بدون حل مسائل اقتصادی، اجتماعی و کالبدی، این امر محقق نخواهد شد. امروزه در اقتصاد جهانی بخش خدمات و صنعت گردشگری مؤلفه اصلی توسعه محسوب می‌شود و در این میان، گردشگری و ابعاد تأثیرگذار آن بر رشد و توسعه بنیان‌های اقتصادی و فرهنگی شهرها امری مهم و تعیین‌کننده محسوب می‌شود. باتلر در سال ۱۹۹۳ توریسم پایدار را

توریسمی تعریف کرده است که بتواند در یک محیط در زمان نامحدود ادامه یابد و از نظر فیزیکی و انسانی به محیط زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نیابد؛ لذا توریسم پایدار آن نوع از توریسم است که توسعه پایدار را تسهیل کند.

توسعه توریسم پایدار عبارت است از: گسترش این صنعت و جذب گردشگرها به کشور با استفاده از منابع موجود به گونه‌ای که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ضوابط قانونی جامعه و همچنین انتظارات گردشگرها، بتوان وحدت و یکپارچگی، هویت فرهنگی و سلامت محیط زیست، رشد اقتصادی و رفاه مردم و میهمانان آنها را به گونه‌ای متوازن و پیوسته در حد بهینه تأمین کند (منصوری، ۱۳۸۱: ۳۷). یکی از انواع پرطرفدار گردشگری، گردشگری شهری است. به نظر کارشناسان امور گردشگری در تمام دنیا، گردشگری ابتدا با توریسم شهری شروع شده و توسعه پیدا کرده است، چراکه بالاترین مرحله بلوغ یک فرهنگ در شهر و به عبارتی در فضاهای شهری به وقوع می‌پیوندد (انوری و نساج، ۱۳۸۶: ۲۹۸). مقوله توسعه شهری پایدار در سال‌های اخیر به عنوان یک موضوع مهم علمی در کلیه جوامع مطرح بوده و بخش وسیعی از ادبیات توسعه شهری را به خود اختصاص داده است (مفیدی شمیرانی و افتخاری مقدم، ۱۳۸۸). توسعه پایدار شهری زمانی اتفاق خواهد افتاد که به تمامی اجزای تشکیل دهنده شهر توجه شود (فخر احمد و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۷) تحقق گردشگری پایدار شهری نیازمند شهری پایدار و انسان‌هایی با کنش‌ها و فرهنگ شهرنشینی است. گردشگری پایدار در سطح شهرها می‌تواند سطح زندگی و رفاه عمومی مردم را بالا ببرد و به عنوان منبع پایدار اقتصادی با گردشگری مالی بالا ظاهر شود و این بدان معناست که بخش اقتصاد گردشگری شهری دارای منافعی برای عموم جامعه بوده و سرمایه‌گذاری جهت ارتقاء کمی و کیفی عناصر وابسته به اقتصادی گردشگری شهری دارای توجیه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است به طوری که اگر توریسم، بدون برنامه‌ریزی توسعه یابد نه تنها باعث پیشرفت و توسعه مناطق شهری نمی‌شود بلکه مشکلات جبران‌ناپذیری برای این مناطق به بار می‌آورد.

گردشگری دارای اثرات مثبت و منفی زیادی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بر مناطق شهری است در اینجا به طور خلاصه به برخی از این تأثیرات اشاره شده است. مهم‌ترین آثار اقتصادی گردشگری در توسعه شهری شامل رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم، دائمی و فصلی در طیف متنوعی از مشاغل خدماتی و غیر خدماتی در شهر و پسرکانه آن، افزایش درآمد سرانه و بالا رفتن سطح رفاه عمومی شهروندان، افزایش درآمد مراکز و واحدهای خدماتی - بازرگانی شهر و... است و اثرهای اجتماعی آن آشنایی گردشگر با فرهنگ و پدیده‌های معنوی، هنری و علمی، معرفی و مطرح شدن جامعه شهری میزبان و در نتیجه ایجاد فرصت‌های بیشتر برای توسعه و پیشرفت، تقویت باورها و اعتقادات مردم شهر نسبت به فرهنگ خود، افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم جامعه، محافظت از میراث فرهنگی و تاریخی کشور، تهاجم فرهنگی، امکان افزایش جرم و جنایت، تخریب مبانی اعتقادی، ارزشی و... است و در بعد زیست‌محیطی افزایش آگاهی ساکنین نسبت به محیط طبیعی و فرهنگی و افزایش حامیان طبیعت و ترویج افکار دوستدار محیط زیست که در نهایت مانع آلودگی و زوال محیط می‌شود، تشویق اقدامات حفاظتی بر محور متقاعد کردن مسئولان دولتی و عمومی به اهمیت محیط طبیعی به منظور کسب درآمد از محل گردشگری و برانگیختن سرمایه‌گذاری در امور زیربنایی و مدیریت مؤثر نواحی حفاظت‌شده. ترویج حساسیت و آگاهی نسبت به سیستم‌های اکولوژیکی، بهبود مدیریت ضایعات، افزایش زباله‌ها در محیط طبیعی، آلودگی هوا، آب و خاک و... (غضنفرپور و کمانداری، ۱۳۹۳: ۵۷).

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در این بررسی، توصیفی - تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در بخش کتابخانه‌ای، به گردآوری اطلاعات توصیفی از کتاب‌ها، مقالات، گزارشات، و سالنامه‌های آماری پرداخته شده و در بخش میدانی، گردآوری اطلاعات از طریق نمونه‌گیری و با استفاده از ابزار پرسشنامه و مشاهده، انجام شده است. برای نمونه‌گیری از روش تصادفی و تعداد حجم نمونه ۳۸۴ نفر که با استفاده از فرمول کوکران به دست آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار آماری SPSS 21 و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت و همچنین جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون‌های تی (تک‌نمونه‌ای) و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

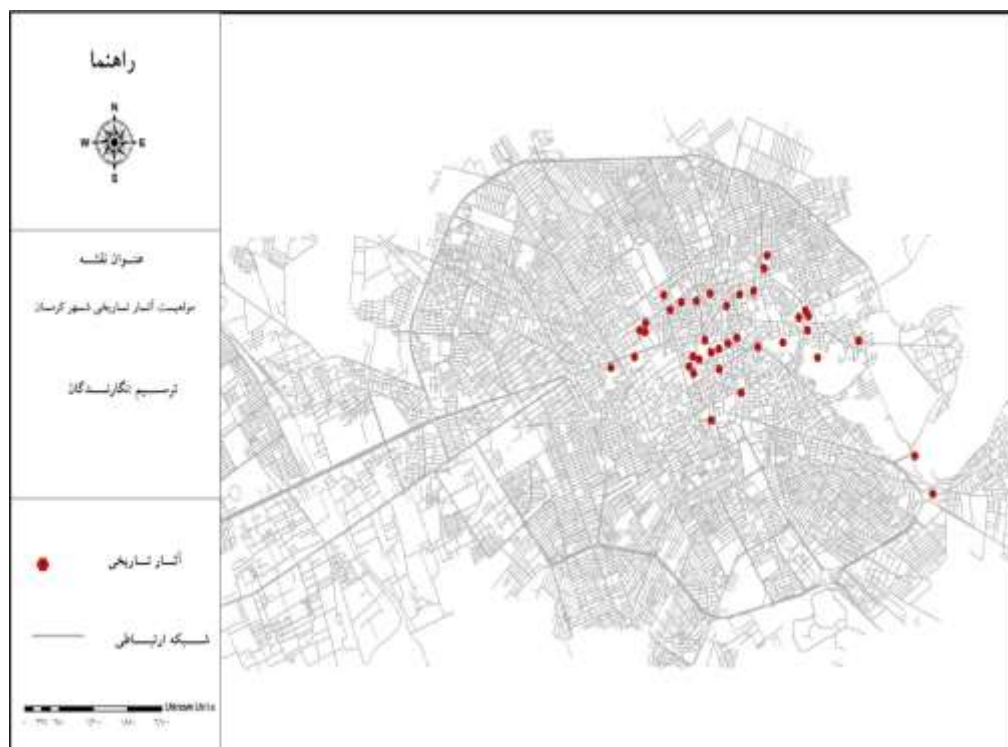
محدوده مورد مطالعه، شهر کرمان، مرکز استان و شهرستان کرمان بین ۵۶ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۰۹ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی، در ارتفاع ۱۷۵۵ متری از سطح دریا واقع شده است. مساحت این شهر ۷۶۴۴ هکتار بوده و در فاصله ۱۰۶۰ کیلومتری جنوب شرق شهر تهران در یک موقعیت پایکوهی قرار دارد. شهر کرمان از حیث قدمت، یکی از قدیمی‌ترین و با سابقه‌ترین شهرهای ایرانی و جزء یکی از پنج شهر تاریخی کشور است که صاحب آثار معماری ارزنده و بناهای تاریخی گرانبها و باارزش است. ساخت شهر کرمان به زمان اردشیر بابکان در سلسله ساسانی برمی‌گردد و قلعه اردشیر و قلعه دختر از هسته‌های اولیه شهر است. یکی از دلایل به وجود آمدن شهر کرمان، در کتب گوناگون این‌گونه بیان شده است: شهر کرمان، بیش از هر چیز یک شهر اقتصادی است و اصولاً آبادی‌هایی که در دل کویر پر طول و عرض نواحی شرقی و جنوب شرقی و جنوب ایران پدید آمده است، بیشتر مبنای اقتصادی دارد به دلیل اینکه قسمت عمده این سرزمین‌ها کویر است و استعدادها و امکانات کشاورزی و صنعتی محدودی دارد ولی چون راه بزرگ تجارتي که هندوستان را به «جاده ابریشم» معروف، وصل می‌کرده، ناچار از این کویر می‌گذشته، بدین دلیل ناچار بوده‌اند شهرها و شهرک‌هایی به تناسب فواصل دقیق در این ریگزارها آباد کنند؛ بنابراین شهرهای کویری قبل از هر چیز، یک محل استراحت کاروانی بوده‌اند. سهم شهر کرمان از نظر ورود گردشگر در استان بیشتر از سایر شهرستان‌های استان است. این شهرستان، دارای ۱۵۵ جاذبه گردشگری است که جاذبه‌های تاریخی با اختصاص ۹۶ مورد در رتبه اول قرار دارند (سازمان میراث فرهنگی استان کرمان). جاذبه‌های تاریخی شهر کرمان شامل قلعه‌ها، کاروانسراها، آب‌انبارها و حمام‌های متعددی است که در دوره‌های مختلف ساخته شده‌اند. البته بیشتر این آثار متعلق به دوران اسلامی است. مهم‌ترین جاذبه‌های شهر کرمان که می‌تواند در جذب گردشگران ملی و بین‌المللی نقش بسزایی داشته باشد شامل موارد زیر است (شکل ۲):

نتایج و بحث

در این قسمت، ابتدا نتایج بررسی‌های پژوهش در قالب آمار توصیفی از ویژگی‌های جمعیتی ساکنین شهر کرمان پرداخته شده، به این ترتیب که کل نمونه ۳۸۴ نفر است که از این تعداد، ۲۲۷ نفر مرد و ۱۵۷ نفر زن هستند. از نظر ترکیب سنی، جمعیت مورد مطالعه به این صورت است که تقریباً ۱۶/۴ درصد از جمعیت در گروه سنی ۲۵ تا ۱۵ سال، ۴۴/۳ درصد از جمعیت در گروه سنی ۳۵ تا ۲۵ سال، ۲۲/۹ درصد از جمعیت در گروه سنی ۴۵ تا ۳۵ و همچنین ۱۶/۸ درصد در گروه سنی بالاتر از ۴۵ سال را به خود اختصاص داده است. از نظر سطح تحصیلات، ۱۳ درصد از پاسخگویان تحصیلات زیردیپلم داشته‌اند و ۱۰/۲ درصد از پاسخگویان تحصیلات فوق‌دیپلم، ۵۱/۸ درصد لیسانس و تقریباً ۲۶ درصد از پاسخگویان تحصیلات بالاتر از لیسانس داشته‌اند. از نظر

جدول ۱. آثار تاریخی شهر کرمان

نوع آثار تاریخی	جاذبه‌ها
مجموعه بازار	بازار میدان ارگ، بازار سرتاسری کرمان، بازار مسگری (غربی)، بازار ارگ، بازار مسگری (شرقی)، بازار اختیاری، بازار مظفری، سرای گلشن، بازار قدمگاه (راجی کرمانی)، بازار عزیز، بازار کلاه مالی، بازار سردار، بازار میدان قلعه، بازار قلعه محمود.
مجموعه گنجعلی خان	میدان گنجعلی خان، بازار گنجعلی خان، حمام گنجعلی خان، ضرابخانه گنجعلی خان، مدرسه گنجعلی خان، مسجد گنجعلی خان، چهارسوق گنجعلی خان، آب‌انبار گنجعلی خان.
مساجد	مسجد جامع کرمان، مسجد امام، مسجد باغ لاله، مسجد گنج، مسجد بازار شاه.
مجموعه ابراهیم خان	مسجد ابراهیم خان، بازار ابراهیم خان، مدرسه ابراهیم خان.
مجموعه حاج علی آقا	مسجد حاج علی آقا، بازار حاج علی آقا، آب‌انبار حاج علی آقا.
مجموعه وکیل	حمام وکیل، بازار وکیل، کاروانسرای وکیل.
موزه‌ها	موزه سکه، موزه مردم‌شناسی، موزه صنعتی، موزه زرتشتیان، باغ‌موزه هرندی، موزه شهید باهنر.
باغ‌های تاریخی	باغ بیرم‌آباد، باغ چهل کره، باغ هرندی، باغ نصریه.
سایر جاذبه‌های تاریخی کرمان	مشتاقیه، گنبد جبلیه، قلعه دختر، آتشکده زرتشتیان، قبه سبز، یخدان مویدی، کتابخانه ملی، مدرسه شفیعیه، مدرسه حیاتی.

شکل ۲. نقشه موقعیت آثار تاریخی در شهر کرمان

وضعیت شغلی، ۲۵/۶ درصد از پاسخگویان کارمند، ۲۸/۸ درصد شغل آزاد، ۱۲/۵ درصد خانه‌دار، ۹/۶ درصد بازنشسته و ۲۲/۴ درصد گزینه سایر را انتخاب کرده‌اند. از نظر وضعیت درآمد ۱۳/۸ درصد از پاسخگویان درآمد ۱۵۰ تا ۳۰۰ هزار تومان، ۱۱/۲ درصد درآمد ۳۰۰ تا ۵۰۰ هزار تومان، ۷۵ درصد درآمد بیشتر از ۵۰۰ هزار تومان را انتخاب کرده‌اند.

پس از آنکه به یافته‌های توصیفی تحقیق اشاره شد اکنون به یافته‌های تحلیلی که عمدتاً مبتنی بر آمار استنباطی و آزمون‌های آماری جهت تأیید یا رد فرضیه و در نهایت تعمیم به یک جامعه بزرگتر (جامعه آماری)

است، اشاره می‌شود؛ بنابراین در گام نخست، برای بررسی اینکه گردشگری تاریخی - فرهنگی در افزایش درآمد در شهر کرمان تأثیر دارد؟ مطابق مقیاس سنجش متغیرها از آزمون T test استفاده شد (جدول ۲).

جدول ۲. نتایج آزمون تی (تک‌نمونه‌ای) به صورت مستقل برای متغیرهای اقتصادی

گویه	مقدار آماره t	درجه آزادی df	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	
				فاصله اطمینان ۰/۹۵	حد پایین / حد بالا
افزایش درآمد	۱۳۵/۸۱۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۴/۲۸	۴/۲۲ - ۴/۳۴
رونق کسب و کار محلی	۱۰۴/۹۱۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۴/۰۶	۳/۹۸ - ۴/۱۳
ایجاد سرمایه‌گذاری	۱۲۴/۲۷۲	۳۸۳	۰/۰۰۰	۴/۱۶	۴/۱۰ - ۴/۲۳
افزایش قیمت ملک و زمین	۷۲/۳۳۷	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۴۴	۳/۳۴ - ۳/۵۳
ایجاد فرصت اشتغال	۱۱۱/۳۰۱	۳۸۳	۰/۰۰۰	۴/۰۲	۳/۹۵ - ۴/۰۹
تغییر قیمت کالاها	۶۴/۳۷۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۵۴	۳/۴۴ - ۳/۶۵

نتایج آزمون مطابق جدول بالا نشان داد تمامی شاخص‌های مربوط به ابعاد اقتصادی گردشگری در شهر کرمان معنی‌دار بوده و بر افزایش درآمد تأثیر داشته است. به طوری که افزایش درآمد (با متوسط ۴/۲۸)، رونق کسب کار محلی (با متوسط ۴/۰۶)، ایجاد سرمایه‌گذاری (با متوسط ۴/۱۶)، افزایش قیمت ملک و زمین (با متوسط ۳/۴۴)، ایجاد فرصت اشتغال (با متوسط ۴/۰۲)، تغییر قیمت کالا (با متوسط ۳/۵۴)، بر افزایش درآمد در شهر کرمان تأثیرگذار بوده‌اند. علاوه بر ارائه شاخص‌های جاذبه اقتصادی شهر و معنی‌دار بودن آنها، در سطح دیگری نیز شاخص‌های فوق سنجیده شد. بدین معنی که از مجموع این متغیرها، به عنوان شاخص اقتصادی شهر ایجاد شد و سپس جهت تأیید یا رد فرضیه، از آزمون تک‌متغیره T test استفاده شد؛ و نتایج زیر حاصل شده است (جدول ۴).

جدول ۳. نتایج آزمون تی (تک‌نمونه‌ای) مجموع متغیرهای اقتصادی گردشگری در افزایش درآمد شهر کرمان

One-Sample Test						
تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	فاصله اطمینان ۰/۹۵
						تفاضل میانگین
						حد بالا / حد پایین
۳۸۴	۳/۹۱	۰/۴۸۹	۴۷/۳۴	۳۸۳	۰/۰۰۰	۱/۲۳۳ - ۱/۱۳۴۰

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که میانگین این شاخص، ۳/۹۱ است و با توجه به مقدار آزمون t (۴۷/۳۴) می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ تفاوت آماری معنی‌داری بین میانگین به دست آمده و مقدار آزمون که در اینجا عدد ۳ (عدد وسط طیف لیکرت ۵ تایی) در نظر گرفته شده وجود دارد؛ بنابراین میانگین شاخص افزایش درآمد به طور معنی‌داری بیشتر از ۳ (مقدار آزمون) است که این نشان‌دهنده تأثیر گردشگری تاریخی فرهنگی بر افزایش درآمد در شهر کرمان است.

در مرحله بعد برای بررسی رابطه بین اثرات گردشگری تاریخی و توسعه پایدار شهری در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در شهر کرمان، متغیرها را با استفاده از آزمون تی مورد سنجش قرار دادیم. شایان ذکر است که پرسش‌های متعددی با مفاهیم اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مطرح شده بود با توجه به حجم زیاد، همه آنها را تنها در این سه شاخص خلاصه کرده‌ایم به طوری که برای هر بعد (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) با توجه به گویه‌ها، نقش هر کدام در توسعه پایدار شهر کرمان به طور جداگانه آزمون گرفته شده است که نتایج آن به شرح جدول ۴ می‌باشد:

جدول ۴. نتایج آزمون تی (تک نمونه‌ای) مربوط به اثرات گردشگری در ابعاد توسعه پایدار شهر کرمان

مقدار آماره t	درجه آزادی df	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین		فاصله اطمینان ۰/۹۵
			حد پایین	حد بالا	
۱۷/۳۱۶	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۹۴	۳/۸۹	۳/۹۸
۱۳۱/۱۳۵	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۴۵	۳/۴۰	۳/۵۰
۷۷/۶۷۲	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۹۰	۲/۸۳	۲/۹۷

برای آزمون این فرضیه و تحلیل معنی‌داری، مطابق مقیاس سنجش متغیرها از آزمون T test استفاده شد نتایج آزمون مطابق جدول بالا نشان داد تمامی متغیرهای مربوط به اثرات گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و نقش آنها در توسعه پایدار شهر کرمان معنی‌دار بوده. به طوری که شاخص اقتصادی (با متوسط ۳/۹۴)، در بالاترین حد شاخص اجتماعی (با متوسط ۳/۴۵) و اما شاخص زیست‌محیطی (با متوسط ۲/۹۰) نسبت به دو شاخص دیگر از حد متوسط یعنی عدد ۳ پایین‌تر بوده است و این نشانگر این موضوع است که در زمینه این شاخص شهر کرمان باید برنامه‌ریزی صورت گیرد علاوه بر ارائه این شاخص‌های توسعه پایدار شهر کرمان و معنی‌دار بودن آنها، در سطح دیگری نیز شاخص‌های فوق سنجیده شد، بدین معنی که از مجموع این شاخص‌ها تأثیر در توسعه پایدار ایجاد شد سپس جهت تأیید یا رد فرضیه از آزمون تک‌متغیره T test استفاده شد و نتایج زیر حاصل شده است (جدول ۵):

جدول ۵. نتایج آزمون تی (تک نمونه‌ای) مجموع اثرات گردشگری بر توسعه پایدار شهر کرمان

One-Sample Test							
تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	فاصله اطمینان ۰/۹۵	
						حد بالا	حد پایین
۳۸۴	۳/۴۳	۰/۳۸۳	۲۹/۳۰	۳۸۳	۰/۰۰۰	۰/۶۲۰	۰/۵۴۳۸

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که میانگین این شاخص، ۳/۴۳ است و با توجه به مقدار آزمون t (۲۹/۳۰) می‌توان گفت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ تفاوت آماری معنی‌داری بین میانگین به دست آمده و مقدار آزمون که در اینجا عدد ۳ (عدد وسط طیف لیکرت ۵ تایی) در نظر گرفته شده وجود دارد؛ بنابراین میانگین مجموع این شاخص‌ها به طور معنی‌داری بیشتر از ۳ (مقدار آزمون) است که این نشان‌دهنده تأثیر گردشگری تاریخی - فرهنگی بر توسعه پایدار در شهر کرمان است.

همچنین با توجه به آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن مشخص شد که بین اثرات گردشگری بر توسعه پایدار شهر کرمان (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد به طوری که در این زمینه، اثرات شاخص اقتصادی به عنوان یک متغیر مستقل بیشترین تأثیر را (۰/۷۸۳) بر توسعه پایدار شهر کرمان داشته است و سپس شاخص اجتماعی با ضریب ۰/۶۶۵ در رتبه دوم و شاخص زیست‌محیطی با ضریب ۰/۴۸۷ کمترین تأثیر را در توسعه پایدار شهر کرمان داشته است (جدول ۶).

در ارتباط با اثرات گردشگری در توسعه پایدار شهری می‌توان به این نکته توجه داشت که گردشگری از یک سو به علت ارزش‌های اقتصادی و از سوی دیگر به دلیل اثرات اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی در شهرها با قابلیت بالای گردشگری، می‌تواند مورد توجه جدی قرار گیرد. برای آنکه گردشگری بتواند به توسعه پایدار شهر کمک کند، باید اثرات آن در ابعاد مختلف شناسایی شده و با برنامه‌ریزی صحیح از اثرات منفی آن کاسته و باعث پایداری شهر در بخش‌های مختلف شود. به طوری که پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه، حاکی از آن است که احمدی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر توریسم تاریخی در توسعه شهر همدان»، به بررسی

جدول ۶. نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن اثرات گردشگری در رابطه با توسعه پایدار شهری

شاخص توسعه پایدار (متغیر وابسته)	معرفه‌های آزمون	اثرات گردشگری (متغیر مستقل)
اقتصادی	ضریب همبستگی	۰/۷۸۳
	تعداد	۳۸۴
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰
اجتماعی	ضریب همبستگی	۰/۶۶۵
	تعداد	۳۸۴
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰
زیست‌محیطی	ضریب همبستگی	۰/۴۸۷
	تعداد	۳۸۴
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰

تأثیرات این نوع توریسم پرداخته‌اند و به این نتایج رسیده‌اند که توریسم تاریخی - فرهنگی به عنوان مؤثرترین توریسم در جذب گردشگران به شهر همدان عمل کرده ولی در توسعه زیرساخت‌های گردشگری شهری در همدان مؤثر عمل نکرده است، اما در مورفولوژی شهر همدان و توسعه فیزیکی آن و در تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی شهری همدان مؤثر بوده، به طوری که باعث افزایش درآمد مستقیم در برخی مناطق شهری شده است و همچنین در تغییر و تحولات محیط طبیعی همدان مؤثر بوده است. حاتمی‌نژاد و شریفی نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری شهر سنندج»، به بررسی اثرات گردشگری بر توسعه پایدار در ابعاد (اجتماعی، پایداری کالبدی، پایداری محیطی و پایداری اقتصادی) پرداخته است؛ و نتایج این پژوهش در قالب آزمون‌های آماری بیان‌گر این مهم است که گردشگری در شهر سنندج توانسته است به شیوه مؤثر باعث توسعه پایدار هرچه بیشتر این شهر شود به طوری که بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار اقتصادی و کمترین تأثیر را در توسعه پایدار محیطی داشته است. بیرانوند و همکاران نیز در پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر خرم‌آباد»، به بررسی نقش گردشگری در پایداری این شهر در ابعاد مختلف پرداخته است و نتایج پژوهش حاکی از آن است که گردشگری در این شهر باعث رونق در بخش اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی شده و همچنین این عوامل زمینه‌ساز توسعه پایدار شهری در خرم‌آباد شده است. شهبابیان در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش و اثرات گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر سرعین» پرداخته است نتایج پژوهش حاکی از آن است که گردشگری اثرات مثبت اقتصادی انکارناپذیری در این شهر داشته و همچنین آثار متنوع (مثبت و منفی) در ابعاد زیست‌محیطی و اجتماعی را در شهر سرعین ایجاد می‌نماید؛ همچنین تأثیرپذیری بخش‌های مختلف شهر از این اثرات، متفاوت بوده است. نتایج فوق‌الذکر نشان می‌دهد که گردشگری در بخش اقتصادی، اجتماعی و محیطی جامعه میزبان تأثیر مثبت داشته و معنی‌دار بوده است. این پژوهش نیز با هدف سنجش اثرات توسعه گردشگری تاریخی در سه بعد توسعه پایدار در شهر کرمان صورت گرفته و نتایج بیانگر این بوده که گردشگری بیشترین تأثیر را در بعد اقتصادی و کمترین تأثیر را در بعد زیست‌محیطی در توسعه پایدار شهر کرمان داشته و تقریباً نتایج با پژوهش‌های صورت گرفته همخوانی داشته و بنابراین قابل اتکا بوده است.

نتیجه‌گیری

امروزه از گردشگری شهری به عنوان یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی - اجتماعی و رفاهی شهر و شهرنشینان یاد می‌کنند و به همین دلیل مسئولان امور گردشگری و شهری در پی ارتقا و گسترش آن برآمده‌اند. لیکن این

ارتقا و گسترش، خود مستلزم ایجاد شرایط ویژه ساختاری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است. گردشگری بر اساس وجود جاذبه‌های دیدارگر شکل می‌گیرد و یکی از پرجاذبه‌ترین مکان‌های گردشگری شهرها هستند. با توجه به آثار و فواید بسیار صنعت گردشگری پرداختن به گردشگری شهری می‌تواند در کاهش بسیاری از مشکلات نظیر بیکاری، رکود صنایع محلی و... مؤثر گشته و به نظام مدیریت شهرها در جهت افزایش توان اقتصادی شهر و به تبع آن افزایش درآمد سازمان‌های اداره‌کننده شهر (شورای شهر و شهرداری‌ها) منجر شده و آنها را در اجرای درست و به هنگام طرح‌های توسعه شهری یاری رساند. ضمن اینکه از بعد فرهنگی - اجتماعی نیز به احیا یا تقویت هویت ملی، انسجام فرهنگی، تبادل و تعامل فرهنگی و حفاظت از ارزش‌های فرهنگی در شهرها کمک نمایند. با توجه به یافته‌های پژوهش و همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های استنباطی، مشخص شد که گردشگری تاریخی - فرهنگی در افزایش درآمد در شهر کرمان تأثیر مثبت داشته است و همچنین پس از بررسی متغیرها در ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) مشخص شد شاخص اقتصادی با متوسط ۳/۹۴، شاخص اجتماعی با متوسط ۲/۴۵ و شاخص زیست‌محیطی با متوسط ۲/۹۰ تمامی متغیرهای مربوط به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و نقش آنها در توسعه پایدار گردشگری در شهر کرمان معنی‌دار بوده و همچنین با توجه به آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن مشخص شد که اثرات گردشگری بر شهر کرمان در ابعاد مختلف (اقتصادی اجتماعی و زیست‌محیطی) در جهت توسعه پایدار شهری صورت گرفته به طوری که شاخص اقتصادی با ضریب ۰/۷۸۳ بیشترین تأثیر و شاخص زیست‌محیطی با ضریب ۰/۴۸۷، کمترین تأثیر را در راستای توسعه پایدار شهری کرمان داشته است. در پایان، با توجه به مجموعه یافته‌های پژوهش و به منظور دستیابی و ارتقاء گردشگری پایدار در کلانشهر کرمان، پیشنهادات زیر می‌تواند راهگشا باشد:

- ۱- توجه بیشتر به محوطه‌های باستانی و جاذبه‌های تاریخی با بازسازی و مرمت بناها و محوطه‌سازی و توسعه خدمات جنبی در فضاهای بناها با رعایت هویت تاریخی ابنیه با تخصیص اعتبار مناسب و بهره‌گیری از طرح‌های متخصصین در امور باستان‌شناسی، مرمت آثار و بناهای تاریخی، مرمت آثار و اشیاء، معماری، روانشناسی، توریابی و جهانگردی؛
- ۲- برجسته‌سازی استراتژی‌ها و اهداف توسعه گردشگری استان و برنامه‌ریزی بلندمدت در کلیه طرح‌های کالبدی با ارائه برنامه‌های عملکردی برای نهادینه شدن توسعه پایدار شهری در کرمان؛
- ۳- رسیدگی به مشکلات حمل‌ونقل درون شهری و دسترسی آسان به مراکز تاریخی در سطح شهر برای گردشگران؛ ایجاد شهرک‌ها، بازارچه‌ها و فروشگاه‌های بزرگ و مدرن صنایع دستی؛
- ۴- برنامه‌ریزی سیستمی، یکپارچه و سلسله‌مراتبی در جهت توسعه و تقویت زیرساخت‌های اصلی در کلیه سطوح مدیریتی در سطح محلی؛
- ۵- آماده‌سازی ذهنی و اجتماعی و آموزش جامعه میزبان در جهت شناخت هویت و ارزش‌های فرهنگ بومی و استفاده از مشارکت‌های مردمی برای معرفی تاریخ و فرهنگ استان؛
- ۶- بسترسازی لازم در جهت ارتقاء دیدگاه اقتصادی شهروندان برای برنامه‌ریزی در کسب درآمد از طریق صنعت گردشگری؛
- ۷- تشکیل سازمانهای مردم نهاد تخصصی مانند تشکل هتلداران، رستوران‌داران، تولیدکنندگان صنایع، دارندگان صنایع دستی و هتلداران و...
- ۸- سازمان‌دهی و برقراری ارتباط میان سازمان‌ها و بنگاه‌های مرتبط با گردشگری با هدف ارتقاء کیفی خدمات با

بهره‌گیری از توان سازمان‌های غیر دولتی مانند اتحادیه‌ها، صنوف، شوراهای اسلامی شهرها و تأسیس تعاونی‌های گردشگری؛

۹- تشکیل کمیته آسیب‌شناسی و ارزیابی روند توسعه عملکرد گردشگری شهر کرمان در زیرگروه گردشگری استان.

منابع

- ابراهیمی اکبرزاده، محمد حسن (۱۳۸۶) رشد گردشگری محلی - توسعه گردشگری شهری، ماهنامه شهرداری‌ها، ۱۸، صص. ۵۹-۶۶.
- الوانی، مهدی؛ دهدشتی، شاهرخ (۱۳۷۳) اصول و مبانی جهانگردی، چاپ اول، انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان، تهران.
- انوری آریا، مینا؛ نساج، مینا (۱۳۸۶) بررسی و تبیین نقش صنعت توریسم در توسعه فضاهای شهری، همایش منطقه‌ای جغرافیا، توریسم و توسعه پایدار، اسلامشهر.
- بحرینی، حسین؛ جهانی‌مقدم، حمیدرضا (۱۳۸۳) استفاده از توان‌های بالقوه مناطق جهت توسعه گردشگری (مطالعه موردی: پارک - موزه نفت مسجد سلیمان)، محیط‌شناسی، ۳۵، صص. ۳۳-۵۰.
- حمدی، کریم؛ وظیفه‌دوست، حسین؛ جعفرپور، احمد (۱۳۸۸) بررسی تأثیرات توریسم تاریخی و فرهنگی بر توسعه شهر همدان، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ۳ (۱)، صص. ۴۹-۶۹.
- علی‌پور، ابراهیم (۱۳۸۹) قابلیت‌های توسعه توریسم در شهرستان ورزقان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور بروجن.
- غضنفرپور، حسین؛ کمانداری، محسن (۱۳۹۳) جغرافیای گردشگری با تأکید بر گردشگری شهری، انتشارات نور علم. فخر احمد، سید مهدی؛ پورجعفر محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۸۷) برنامه‌ریزی توسعه درون‌شهری، فروش‌ها و ضرورت‌ها، نشریه هویت شهر، ۲ (۲)، صص. ۵۷-۶۷.
- قهرمانی‌مطلق، حسن (۱۳۷۵) اثرات جغرافیایی جهانگردی در شهرستان همدان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- کازس، ژرژ؛ پوتیه، فرانسوا (۱۳۸۲) جهانگردی شهری، ترجمه صلاح‌الدین محلاتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- کدیور، علی‌اصغر؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۶) ساماندهی گردشگری در تفرجگاه‌های پیرامون شهری، تحقیقات جغرافیایی، ۸۳، صص. ۱۱۱-۱۳۴.
- مفیدی شمیرانی، سید مجید؛ افتخاری‌مقدم، علی (۱۳۸۸) توسعه پایدار شهری، دیدگاه‌ها و اصول اجرایی آن در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه بین‌المللی ساخت شهر، ۶ (۱۲)، صص. ۱۵-۲۵.
- منصوری، علی (۱۳۸۱) توریسم و توسعه پایدار، رشد آموزش جغرافیا، دفتر انتشارات کمک‌آموزشی. موحد، علی (۱۳۸۶) گردشگری شهری، چاپ اول، دانشگاه شهید چمران، اهواز.
- نصیری‌زاده، حمیدرضا؛ توتونچی، جهانگیر (۱۳۸۲) جهانگردی و اشتغال، مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه علامه طباطبایی و سازمان ایران‌گردی و جهانگردی ایران.
- هدائی، هوشنگ (۱۳۷۷) بررسی جاذبه‌های جهانگردی شهرستان کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- ولی‌زاده، حمید (۱۳۸۵) چالش‌های فراروی صنعت توریسم در ایران با تأکید بر کلانشهر تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.

- Abu Al Haija, A. (2010) Jordan: Tourism and conflict with local communities, **Habitat International**, 35, pp. 93-100.
- Arthur, S. N. A., Mensah, J. (2006) Urban manegment and heritage tourism for sustainable development the case of Cultural Heritage and management Programme in Ghana, **management of Enviromental Quality**, 17 (3), pp. 22-39.
- Ashworth, G. J., Larkham, P. j. (1994) **Building a new Heritage: Tourism, Culture and Identify in the new Europe**, Rutledge, London.
- Chang, T. C. (1997) Heritage as tourism commodity: traversing the tourist– local divide, **Singapore journal of Tropical Geography**, 18 (1), pp. 46-68.
- Hall, T. (1998) **Urban Geography, London and New York**, Rutledge.
- Law, C. M. (1992) Urban Tourism and its Contribution to Economic Regeneration, **Urban studies**, 29 (3 & 4), pp. 599-618.
- Russo, A. P., Borg, A. (2002) **Planing canse study of four European cities** Tourism Management 23.
- Shapira, K. P. (2001) Innovative partnertships for sustainable urban tourism frame work approach and the europen experience creating and managing growth in travel and tourism, **TTRA europen conference**, Stockholm, Sweden april.
- Timoty, D., Geoffre W. (1995) Tourism Accommodation in Asian Historic City, **Journal of Tourism Studies**, 6, pp. 68-84.